

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Танасюк І. М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: tanasiuk08@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9262-4309

***Анотація.** Мета дослідження полягає у визначенні особливості сучасного стану відтворення основних засобів промислових підприємств, в аналізі основних проблем, що призвели до зупинення цього процесу, у визначенні напрямів активізації відтворення основних засобів підприємства. Під час написання статті використовувався системно-аналітичний метод; метод угруповань – для систематизації фактичних даних; табличний метод – для відображення аналітичної інформації. Визначено характерні особливості процесу відтворення основних засобів українських підприємств. Установлено, що відсутність підтримки інноваційної діяльності на державному рівні є першопричиною порушення відтворення основних засобів та низької активності підприємств щодо їх оновлення. Обґрунтовано необхідність надання податкових пільг та створення інноваційної інфраструктури для оновлення основних засобів підприємства та стимулювання їх техніко-технологічного розвитку. Практична значимість дослідження полягає у визначенні напрямів активізації процесу відтворення основних засобів підприємства.*

***Ключові слова:** основні виробничі засоби, відтворення основних засобів підприємства, інноваційна діяльність, техніко-технологічний розвиток.*

FORMULATING A STRATEGY FOR THE REPRODUCTION OF FIXED ASSETS OF AN ENTERPRISE IN MODERN CONDITIONS

Iryna M. Tanasiuk, PhD in Economics, Associate professor of the Department of Economics of the enterprise and business organization, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

e-mail: tanasiuk08@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9262-4309

***Abstract.** The aim of the study is to identify the features of the current state of fixed assets reproduction at the enterprise, highlight the main problems that led to the cessation of this process, and suggest directions for its activation.. The article was written using a systemic-analytical method; the grouping method was used to systematize factual data; the tabular method was utilized to present analytical information. The distinctive features of the reproduction process of fixed assets in Ukrainian enterprises have been identified. Specifically, the high degree of wear and tear of the main production assets, along with low renewal and disposal coefficients observed in recent years, indicate a complete halt in the reproduction process of fixed assets. It has been established that the lack of support for innovation activities at the state level is the primary cause of the disruption in the reproduction of fixed assets and the low activity of enterprises in updating them. This situation is further complicated by the decline in investment activity of enterprises, the lack of financial resources for innovative development, and the residual principle of financing the reproduction of fixed assets. The feasibility of providing tax incentives and creating innovative infrastructure in the country for the renewal of enterprise fixed assets and stimulating their technical and technological development has been substantiated. Additionally, the necessity of developing a strategy for the reproduction of key industrial assets aimed at the implementation of new technologies, innovative developments, and the formation of new organizational systems for enterprises based on efficient, modernized production assets that meet current production development standards. The practical significance of the study lies in identifying directions for activating the process of fixed assets reproduction at the enterprise.*

***Keywords:** fixed assets, reproduction of fixed assets, innovation activity, technical and technological development.*

JEL Classification: D240; M210; O100; O210.

Постановка проблеми. Умовою успішного розвитку підприємства у майбутньому, можливості випуску конкурентоздатної продукції є відповідність його матеріально-технічної бази вимогам ринку, науково-технічного прогресу, що залежить від безперервного процесу оновлення основних виробничих засобів підприємства, які морально застарівають та фізично зношуються.

Проблема зупинки процесу відтворення основних засобів, яка призводить до погіршення загального стану матеріально-технічного забезпечення підприємств характерна майже для всіх галузей національного господарства України. Вона загострилася внаслідок повномасштабного російського вторгнення, яке призвело до фізичного знищення основних фондів багатьох підприємств, тимчасового та повного припинення виробничого процесу.

У цих умовах власники та керівники підприємств мають вибудовувати чітку стратегію відтворення основних засобів на основі комплексного бачення. Ефективність процесу відтворення основних виробничих засобів залежить від урахування їх морального і фізичного зносу, від реалізації кожної стадії циклу відтворення та потребує комплексного підходу, що може бути реалізовано за допомогою розробки стратегії відтворення основних засобів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам відтворення основних засобів підприємства та фінансовим аспектам і стратегічним діям щодо забезпечення цього процесу присвячено багато наукових праць вітчизняних учених, зокрема В. О. Ганського, О. А. Євтушенко, Т. С. Чуніхіної, Н. В. Фарафонової, Є. О. Шаховалової та ін.

О. А. Євтушенко, розглядаючи стратегічні напрями розвитку відтворення основних засобів, виділяє моделі фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств машинобудування [1].

Т. С. Чуніхіна, А. М. Горлушко розглядають відтворення основних засобів через взаємозв'язки амортизаційної політики зі стратегією розвитку діяльності підприємства, наголошуючи на проблемах зв'язку проведення амортизаційної політики та визначення очікуваного терміну корисного використання основних засобів [2]. У дослідженні Є. О. Шаховалової розглянуто проблему сутності та етапів стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів у сільському господарстві та надано пропозиції щодо взаємозв'язку між стратегіями довгострокового розвитку підприємства, формами відтворення основних засобів та методами фінансового забезпечення їх здійснення [3].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас проблема формування стратегії відтворення основних засобів потребує більш детальної розробки та врахування сучасних обставин зовнішнього та внутрішнього середовища компанії.

Мета дослідження. Мета дослідження – визначити особливості сучасного стану відтворення основних засобів на підприємстві, виділити основні проблеми, що призвели до зупинення цього процесу, та запропонувати напрями щодо його активізації.

Основний матеріал. Динамічність зовнішнього середовища безпосередньо впливає на процес виробництва та реалізації продукції, потребує диверсифікації виробництва, приводить до різноманітності діяльності підприємства, відкриття нових напрямів роботи. Під впливом конкуренції на ринку підприємства мають розпочинати нові та згортати неконкурентні виробництва. Усе це обтяжує передбачення результатів та потребує наявності високого рівня адаптаційних механізмів на підприємстві, що ускладнюється застарілою матеріально-технічною базою українських підприємств та порушенням процесів відтворення основних засобів, які властиві більшості з них.

Результатом цих процесів є високий ступінь зношення необоротних активів, невідповідність технологічного рівня обладнання, оснастки, інструменту, що призводить до зниження продуктивності праці, зростання вартості ремонтних робіт. Наприклад, за період 2018-2021 рр. ступінь зношення машин, обладнання та інвентарю в Україні був дуже високим, майже не змінювався та знаходився на рівні біля 70% (табл. 1). Цей рівень майже у 2 рази вищий за показники у багатьох зарубіжних країнах.

Таблиця 1

Ступінь зношення необоротних активів підприємств

Вид необоротних активів	2018	2019	2020	2021
будівлі нежитлові	36,91	38,61	41,13	47,95
інженерні споруди	40,92	41,84	43,63	52,45
машини, обладнання та інвентар	69,96	69,09	71,58	62,07
транспортні засоби	51,53	49,78	52,08	67,89

Джерело: складено авторкою за матеріалами [4]

Відсутність інвестицій, кредитної підтримки у зв'язку з великою вартістю кредиту не дозволяє підприємствам залучати зовнішні фінансові ресурси, а власні кошти спрямовуються на оновлення основних засобів за залишковим принципом. Унаслідок такої діяльності коефіцієнт оновлення машин, обладнання та інвентарю збільшився за період з 2019 до 2021 року всього на 12,94%, а частка оновлених машин та обладнання не перевищує 10%, що призводить до використання застарілих технологій та обладнання (табл. 2). Ще гірше

виглядає ситуація щодо вибуття основних виробничих засобів. Хоча у 2021 році відбувається невелике зростання цього показника, його рівень дуже низький, а вартість введення в дію нових основних засобів майже у два рази перевищувала вартість їх вибуття.

Відсутність вибуття основних засобів свідчить, що ринок основних засобів не працює у повному обсязі, підприємства не позбавляються зношених засобів і не відбувається техніко-технологічне оновлення виробництва. Однією з причин такого стану є відсутність створення у повному обсязі інноваційної інфраструктури, яка включає державні і приватні установи та організації, які забезпечують розвиток і підтримку всіх стадій інноваційного циклу та технологічного розвитку підприємства та є основою організації процесу відтворення основних засобів. Технопарки, інноваційно-технологічні центри, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні, інжинірингові фірми, інформаційні бази інновацій поєднані аналітично-статистичними центрами в єдину мережу створюють інформаційну, організаційну та технічну систему для забезпечення розробки стратегії відтворення основних виробничих фондів.

Таблиця 2

Динаміка коефіцієнту оновлення та вибуття необоротних активів підприємств в Україні за 2019-2021 рр.

Вид необоротних активів	2019		2020		2021		Темп зростання 2021 до 2019 в %	
	Коефіцієнт оновлення	Коефіцієнт вибуття	Коефіцієнт оновлення	Коефіцієнт вибуття	Коефіцієнт оновлення	Коефіцієнт вибуття	Коефіцієнт оновлення	Коефіцієнт вибуття
будівлі нежитлові	0,074	0,023	0,068	0,027	0,084	0,035	113,51	152,17
інженерні споруди	0,106	0,009	0,089	0,013	0,078	0,011	73,58	122,22
машини, обладнання та інвентар	0,085	0,019	0,071	0,033	0,096	0,043	112,94	226,31
транспортні засоби	0,147	0,0488	0,118	0,046	0,086	0,027	58,50	56,25

Джерело: складено авторкою за матеріалами [4]

Технологічний розвиток передбачає формування та вдосконалення технологічного рівня підприємства з метою підвищення ефективності виробництва та прогресивність розвитку, який охоплює, з одного боку, техніко-технологічну базу підприємства, заходи з її підтримання на належному рівні та оцінку техніко-технологічного рівня виробництва, а з другого, – безпосередній розвиток шляхом удосконалення та нарощування [5].

Водночас технологічне оновлення виробництва є однією з умов випуску конкурентоспроможної продукції. Як зазначено О. С. Свістунівим, технологічне оновлення охоплює інноваційні зміни макро- і мікрорівнів, із максимальним використанням потенціалу підприємства. Технологічне оновлення охоплює всі сфери функціонування підприємства для реалізації новітніх досягнень науки і техніки, які структурно змінюють функціонування підприємства, його бізнес-процеси та взаємодію із зовнішнім середовищем, що потребує безперервного оновлення на основі інноваційності, інтелектуалізації та ресурсного забезпечення [6].

Техніко-технологічне оновлення основних засобів є підґрунтям випуску інноваційної продукції, яка може бути конкурентоспроможною на світовому ринку. За період 2017-2020 рр. частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції України не перевищує 2% (табл. 3).

Таблиця 3

Частка реалізованої інноваційної продукції в
обсязі промислової продукції України, (у %)

Найменування показника	2017	2018	2019	2020
Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції, %	0,7	0,8	1,3	1,9

Джерело: складено авторкою за даними [4]

Серед основних проблем відсутності інноваційної діяльності науковці визначають: дефіцит фінансових ресурсів та відсутність дієвих стимулів з боку держави; недосконалість законодавчого поля; низький інноваційний потенціал промислових підприємств [7, 8]; необхідність формування оптимальної амортизаційної політики [9, с. 55].

Технологічне оновлення підприємства приводить до суттєвих змін у техніці, технологіях, розвитку цифровізації та спирається на розвиток організаційної, управлінської системи та потребує виникнення нових функціональних взаємозв'язків між підрозділами підприємства. Автоматизація бізнес-процесів, створення цифрових екосистем, впровадження штучного інтелекту суттєво впливають на інноваційну діяльність та управління інноваціями підприємства, надаючи підприємствам цифровий інструментарій для впровадження інновацій [10, с. 111]. Такі зв'язки мають забезпечити взаємодію із зовнішнім середовищем та дозволити підприємству вийти на новий рівень і виробляти конкурентоспроможну продукцію. Але необхідно враховувати, що цифровізація, технологічне оновлення виробництва та впровадження нових основних засобів потребують значних капітальних інвестицій у розвиток виробництва.

На жаль, динаміка капітальних інвестицій в Україні за 2018-2022 рр. має хвилеподібний характер зростання капітальних інвестицій у матеріальні активи, у 2019 р. – 115 % , у 2021 р. – 133,82%, що свідчить про ситуаційний розвиток та відсутність системного підходу. Загалом капітальні інвестиції у матеріальні активи за цей період зменшилися на 27,08%, причому така тенденція характерна і для інвестицій в активну частину основних засобів (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка капітальних інвестицій підприємств в Україні у 2018 – 2022 рр.

Найменування показників	2018	2019	2020	2021	2022	Темп зростання 2022 р. до 2018 р. в %
Капітальні інвестиції у матеріальні активи, з них	444177	510940	384498	514551	323874	72,92
Ланцюговий темп зростання	X	115,03	75,25	133,82	62,94	X
у будівлі та споруди	10772	10656	5291	6168	2370	22,0
Ланцюговий темп зростання	X	98,93	49,66	116,56	38,42	X
у будівництво та перебудову будівель	166605	205658	152031	206302	105278	63,19
Ланцюговий темп зростання	X	123,44	73,92	135,70	51,03	X
у машини та обладнання	246715	249528	201209	267478	180498	73,16
Ланцюговий темп зростання	X	101,14	80,64	132,94	67,48	X

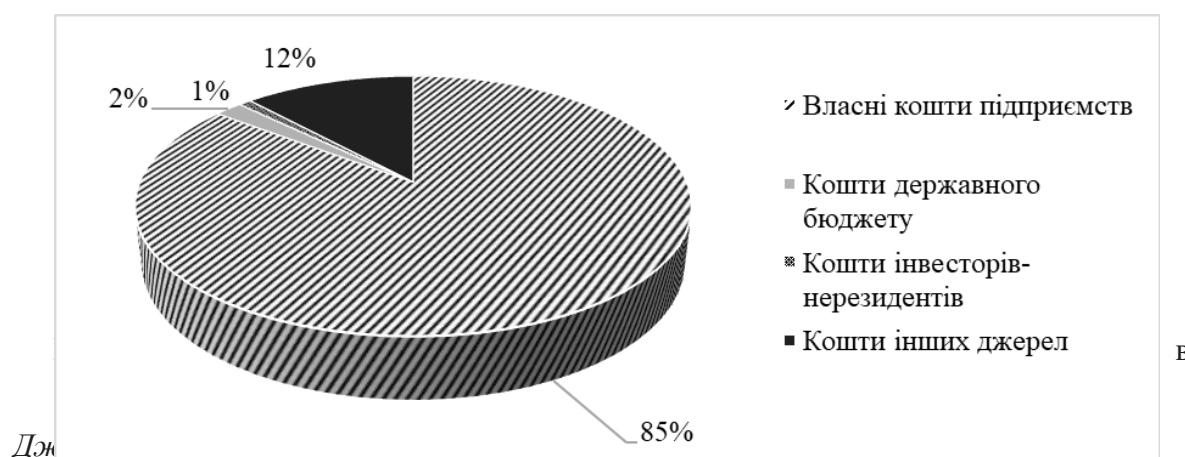
Джерело: складено авторкою за даними [4]

Зарубіжний досвід свідчить, що інноваційна діяльність підприємства постає необхідною умовою для здійснення відтворення основних виробничих засобів, а дієвим механізмом її активізації можуть бути податкові пільги, які є найпопулярнішим видом державної допомоги. Такі податкові пільги мають бути затверджені законодавством, мають діяти автоматично з урахуванням часу на впровадження, мають бути диференційовані залежно від національних інтересів країни, що необхідно в умовах підсилення обороноздатності країни.

Активному інноваційному розвитку, який є основою відтворення основних засобів, перешкоджає відсутність фінансових джерел його здійснення. Іноземні компанії можуть розраховувати на кошти держави, приватних підприємств, венчурних фондів, «бізнес-ангелів», спонсорів, гранти від міжнародних та національних фондів підтримки інновацій тощо.

В Україні для оновлення основних засобів здебільшого використовують власні кошти приватних підприємств. У 2020 році вони склали 85% витрат на інновації (рис. 1). Останніми роками дещо покращилася ситуація з залученням грантів від іноземних та міжнародних фондів підтримки інновацій.

Отже, причини зупинення відтворення основних засобів безпосередньо пов'язані зі зменшенням інноваційної діяльності підприємств, відсутністю джерел фінансування впровадження інноваційних розробок та продукції.

Висновки. Соціально-економічні перетворення в країні, необхідність відновлення промислового потенціалу потребують кардинальних змін в роботі промислових підприємств, результативність яких безпосередньо залежить від рівня основних виробничих засобів та їх відповідності розвитку інновації у світі. Необоротні активи українських підприємств мають високий ступінь фізичного та морального зношування та потребують технологічного оновлення. Здійснення цього можливе за умови організації на підприємстві безперервного відтворення основних фондів та створення в країні інноваційної інфраструктури для активізації інноваційної діяльності підприємств.

Розробка стратегії відтворення основних засобів підприємства дозволяє визначити пріоритетні напрями оновлення, спираючись на інноваційні розробки, які враховують попит на продукцію та її конкурентоздатність у майбутньому, а використання альтернативності при розробці запропонованих варіантів дозволяє підсилити сильні сторони підприємства та уникнути слабких. На підставі оцінювання альтернативних варіантів здійснюється вибір оптимального варіанту стратегії відтворення основних засобів та джерел її фінансування.

Отже, стратегія відтворення основних виробничих засобів підприємства характеризує логічну послідовність дій, спрямовану на досягнення результатів діяльності підприємства внаслідок впровадження нової технології, інноваційних розробок, утворювання нових організаційних систем підприємства на базі працездатних, модернізованих засобів виробництва або впровадження нових, що відповідають сучасному розвитку виробничих засобів.

Список літератури

1. Євтушенко О. А. Визначення стратегії фінансового забезпечення відтворення основних засобів машинобудівних підприємств. *Нобелівський вісник*. 2017. № 1 (10). С. 23-29.
2. Чуніхіна Т. С., Горлушко А. М. Відтворення основних засобів та терміну корисного використання в межах стратегії розвитку підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19. Ч.1. С. 79-83.
3. Шаховалова Є. О. Стратегія фінансового забезпечення відтворення основних засобів у сільському господарстві. *Економіка*. 2015. Вип. 30. С. 50-56. URL: <http://chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/30/9.pdf> (дата звернення 15.05.2024).
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 15.05.2024).
5. Ганський В. О., Скриль В. В. Формування стратегії технологічного розвитку підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 12. С. 135-142.
6. Свістунів О. С. Основні напрями та характерні ознаки технологічного оновлення промислових підприємств як системи. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/49.pdf (дата звернення 15.05.2024).
7. Єршова Г. В. Інноваційна діяльність в Україні: основні тенденції та проблеми. *Економіка і прогнозування*. 2017. № 4. С. 137-148.
8. Щєблїкіна І. О., Щєблїкіна З. В., Баран О. М. Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку в системі стратегічного управління підприємств України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. №3(39). С.37-45.
9. Бержанір І. А., Кірдан О. П., Станіславчук Н. О. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів підприємства. *Економічні горизонти*. 2018. 4(7). С.48–56.
10. Саврас І. З., Фединець Н. І., Цифровізація та інноваційний розвиток підприємства: тенденції, проблеми та перспективи. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. *Економічні науки*. 2023. №74. С.108-114.

References

1. Yevtushenko, O. A. (2017). Determination of the financial support strategy reproduction of fixed assets of machine-building enterprises. *Nobelivskij visnik*, 1 (10), 23-29. [In Ukrainian].
2. Chuniyhina, T. S., Gorlushko, A. M. (2018). Reproduction of fixed assets and useful life within the framework of enterprise development strategy. *Naukovij visnik Uzhgorodskogo nacionalnogo universitetu*. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosini ta svitove gospodarstvo, 19, 1, 79-83. [In Ukrainian].
3. Shahovalova, Ye. O. (2015). The strategy of financial support for the reproduction of fixed assets in agriculture, *Ekonomika*, 30, 50-56. Retrieved from: <http://chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/30/9.pdf> (accessed 15 May 2024). [In Ukrainian].
4. Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini. (2024). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 15 May 2024). [In Ukrainian].
5. Ganskij, V. O., Skril, V. V. (2018). Formation of the strategy of technological development of enterprises. *Shidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, 12., 135-142. [In Ukrainian].
6. Svistunov, O. S. (2019). The main trends and characteristic features of the technological renewal of industrial enterprises as a system. *Efektivna ekonomika*, 8. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/49.pdf. (accessed 15 May 2024). [In Ukrainian].
7. Yershova, G. V. (2017). Innovative activity in Ukraine: main trends and problems. *Ekonomika i prognozuvannya*, 4. 137-148. [In Ukrainian].
8. Sheblikina, I. O., Sheblikina, Z. V., Baran, O. M. The current state and problems of innovative development in the system of strategic management of enterprises of Ukraine. *Ukrayini. Visnik Zaporizkogo nacionalnogo universitet*, 3(39), 37-45. [In Ukrainian].
9. Berzhanir, I. A., Kirdan, O. P., Stanislavchuk, N. O. (2018). Financial support for the reproduction of the company's fixed assets. *Ekonomichni gorizonti*, 4(7), 48–56. [In Ukrainian].
10. Savras, I. Z., Fedinec, N. I., (2023). Digitization and innovative development of the enterprise: trends, problems and prospects. *Visnik Lvivskogo torgovelnno-ekonomichnogo*

Стаття надійшла до редакції 06.05.2024

Прийнята до публікації 10.05.2024